

Boom

Linda Douma
Medi Hoes

Handelen bij kindermishandeling en huiselijk geweld

Van signalering tot besluit

3e druk

Handelen bij kindermishandeling en huiselijk geweld

Handelen bij kindermishandeling en huiselijk geweld

Van signalering tot besluit

Linda Douma en Medi Hoes

Derde druk

Boom

**inclusief
website!**

Met behulp van onderstaande unieke activeringscode krijg je toegang tot de website **www.handelenbijkindermishandelingenhuiselijkgeweld.nl** voor extra materiaal. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de derde druk. Na activering van de code is de website twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende druk geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken.

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Basisontwerp omslag: Dog & Pony, Amsterdam
Omslagontwerp: Haagsblauw, Den Haag
Beeld omslag: Antonio Guillem

© Linda Douma, Medi Hoes & Boom uitgevers Amsterdam, 2020

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978 90 2442 686 7
ISBN 978 90 244 2687 4 (e-book)
NUR 133

www.handelenbijkindermishandelingenhuiselijkgeweld.nl
www.boomhogeronderwijs.nl

Inhoud

Inleiding	11
1 Kindermishandeling	19
1.1 Wat is kindermishandeling?	19
1.2 Waar komt kindermishandeling voor en hoe vaak?	21
1.3 Vormen van kindermishandeling	21
1.4 Hoe ontstaat kindermishandeling? Achtergrond en risicofactoren gezin	23
1.5 Beschermende factoren	26
1.6 Het syndroom van Münchhausen by proxy	27
Literatuur	28
2 Huiselijk geweld	31
2.1 Wat is huiselijk geweld?	31
2.2 Waar komt huiselijk geweld voor en hoe vaak?	32
2.3 Typen geweld	33
2.4 Typen daders	34
2.5 Typen slachtoffers	34
2.6 Oorzaak van huiselijk geweld	35
2.7 Geweldsspiraal en geweldscyclus in een relatie, binnen het gezin en binnen de familie	35
2.8 Partnergeweld	40
2.9 Oudermishandeling	42
2.10 Siblinggeweld	45
2.11 Ouderenmishandeling	47
2.12 Twee belangrijke algemene risicofactoren huiselijk geweld	49
Literatuur	49
3 Gevolgen en signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld	53
3.1 Invloed van geweld	54
3.2 Gevolgen van mishandeling/huiselijk geweld voor kinderen	54
3.3 Gevolgen voor kinderen: theoretische modellen	58
3.4 Signalen van (vermoedelijke) kindermishandeling	60
3.5 Gevolgen van huiselijk geweld voor volwassenen	64
3.6 Signalen van (vermoedelijk) huiselijk geweld bij volwassenen	66

3.7	Risico-inschatting maken bij (vermoeden van) kindermishandeling of huiselijk geweld	67
	Literatuur	68
4	Eergerelateerd geweld	71
4.1	Wat is eergerelateerd geweld?	71
4.2	Waar doet eergerelateerd geweld zich voor?	72
4.3	Hoe kan de eer geschonden worden?	73
4.4	Eerschending en kinderen	73
4.5	Welke maatregelen worden genomen bij (dreigende) eerschending?	74
4.6	Het begin van eergerelateerd geweld en de uitvoering ervan	74
4.7	Huiselijk geweld versus eergerelateerd geweld	75
4.8	Gevolgen voor slachtoffers van eergerelateerd geweld	76
4.9	Vrouwelijke genitale verminking en eer	77
	Literatuur	79
5	Loverboyproblematiek	81
5.1	Wat is loverboyproblematiek?	81
5.2	De loverboy aan het werk	82
5.3	Kenmerken van loverboys	85
5.4	Slachtoffers van loverboys	86
5.5	Gevolgen voor slachtoffers	86
5.6	Belang van familie en vrienden	87
	Literatuur	88
6	Aanpak in Nederland bij kindermishandeling en huiselijk geweld	91
6.1	De landelijke aanpak bij kindermishandeling en huiselijk geweld: de ketenaanpak	91
6.2	Gebieden waarop hulpverlening wordt ingezet	95
6.3	Cultuursensitief werken	97
6.4	Aanpak eergerelateerd geweld in Nederland	99
6.5	Aanpak loverboyproblematiek in Nederland	102
	Literatuur	105
7	De verplichte meldcode	107
7.1	Wat is de verplichte meldcode?	107
7.2	Stappen van de meldcode	109
7.3	Werken met de verplichte meldcode in de praktijk	119
7.4	Plichten en rechten van de beroepskracht	121
	Literatuur	124

8	Omgaan met en bespreken van signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld	125
8.1	Inventariseren van de situatie bij signalen van kindermishandeling of huiselijk geweld	125
8.2	Het gesprek aangaan bij signalen van kindermishandeling of huiselijk geweld	129
8.3	Wat te doen met mogelijke agressie bij daders van huiselijk geweld/kindermishandeling?	136
8.4	Extra aandachtspunten bij gesprekken met slachtoffers en daders van huiselijk geweld/kindermishandeling	136
	Literatuur	137
9	Gebruikte methodieken in Nederland	139
9.1	Systeemgerichte hulpverlening	140
9.2	1Gezin1Plan	145
9.3	Deltamethode	147
9.4	Signs of Safety	149
9.5	Eigen Kracht	152
9.6	Oplossingsgerichte hulpverlening	153
9.7	Outreachinge hulpverlening algemeen	154
9.8	Methodiek Outreachend werken bij Kindermishandeling en Huiselijk geweld	156
9.9	Het 8-fasenmodel	163
9.10	Motiverende gespreksvoering	164
9.11	Het Vlaggensysteem	165
	Literatuur	167
10	Schakels in de zorgketen I	169
10.1	De Jeugdwet en Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) per 1 januari 2015	170
10.2	Waarom moet je weten hoe de zorgketen bij de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld eruitziet?	171
10.3	Wie heeft een rol binnen de zorgketen?	171
10.4	Taken gemeenten rondom huiselijk geweld en kindermishandeling	172
10.5	(Sociaal) wijk-/buurteams	174
10.6	Centra voor Jeugd en Gezin	175
10.7	Jeugdbescherming en jeugdreclassering	176
10.8	Veilig Thuis	178
10.9	De Raad voor de Kinderbescherming	190
10.10	Politie en justitie	199
	Literatuur	208

11	Schakels in de zorgketen II	209
11.1	GGD	209
11.2	Algemeen maatschappelijk werk	210
11.3	Gespecialiseerde jeugdzorg & opvoedhulp	212
11.4	Geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg	212
11.5	Eerstelijns- en tweedelijnsgezondheidszorg	213
11.6	GGz-behandeling	214
	Literatuur	220
12	Hulpverlening – belangrijke organisaties in het veld	223
12.1	MEE	223
12.2	De Waag	226
12.3	Blijf-van-mijn-lijfhuis	233
12.4	Kinder- en Jeugdtraumacentrum	237
12.5	Psychotraumacentrum	244
12.6	Centrum Seksueel Geweld	246
12.7	Fier	247
12.8	Pretty Woman	252
	Literatuur	254
13	Hulpverlening – voorbeelden van concrete hulpmogelijkheden of interventies	255
13.1	Weerbaarheidstraining	255
13.2	Video Hometraining	256
13.3	Triple P	257
13.4	Pathways Triple P	259
13.5	Horizonmethode Seksueel misbruik	260
13.6	Horizonmethode Geweld in het gezin	261
13.7	CLAS	261
13.8	Let op de Kleintjes	262
13.9	Kan iemand mij horen? en Als muren kunnen praten...	263
13.10	Moeder-kindcursus	264
13.11	En als het misgaat... bel ik jou	264
13.12	Uit de schaduw van de ander	265
13.13	Held zonder geweld	266
13.14	Met alle geweld een relatie	266
13.15	Niet meer door het lint/Samen werken tegen agressie	266
13.16	Als ik haar was...	267
13.17	RespectEER	268
13.18	Lef in de Liefde	268
13.19	Stay in Love	269
13.20	Toekomstgerichte Begeleiding	269
13.21	Begeleide terugkeer	270
13.22	AWARE	271
13.23	Gordon-cursus	272

13.24 VoorZorg	272
13.25 Integrale Vroeghulp	273
13.26 Opvoedingsondersteuning	273
13.27 Gezinsbehandeling/-begeleiding	274
13.28 Ambulante Spoedhulp	275
13.29 Families First	276
13.30 Gezinshuis	277
13.31 Functional Family Therapy	277
13.32 Jong Ouderschap	278
13.33 Sociale vaardigheidstraining	279
13.34 Marietje Kessels Project	279
13.35 Kanjertraining	280
13.36 Rots en Water	281
Literatuur	282
14 Werkcasussen	285
Bijlage 1: De competenties van sociaal werkers	291
Bijlage 2: Signalen – Waarop te letten bij kinderen en jongeren als slachtoffer: observatiegegevens	293
Bijlage 3: Signalen – Ontwikkelingstaken	296
Bijlage 4: Signalen – Schema ontwikkeling, structuur en functie kinderen 0-5 jaar	298
Bijlage 5: Signalen – Waar op te letten bij volwassen slachtoffers: observatiegegevens	301
Bijlage 6: Stappen Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling	303
Bijlage 7: Belangrijke luistervaardigheden: goede luisteraar versus slechte luisteraar	309
Bijlage 8: Werkvelden waarin je te maken kunt krijgen met huiselijk geweld/kindermishandeling	311
Illustratieverantwoording	313
Register	315
Over de auteurs	320

Inleiding

Handelen bij kindermishandeling en huiselijk geweld is bedoeld voor iedere (aankomende) beroepskracht die in zijn of haar werkveld geconfronteerd kan worden met kinderen of volwassenen die (vermoedelijk) te maken hebben met kindermishandeling of huiselijk geweld, hetzij als slachtoffer hetzij als dader (in bijlage 8 hebben we een kort overzicht opgenomen van werkvelden waarin je hiermee als beroepskracht te maken kunt krijgen). Het boek is in het bijzonder bedoeld voor zorgprofessionals in opleiding of beginnende zorgprofessionals, zoals maatschappelijk werkers en hulpverleners. Ons boek heeft als doel om hun achtergronden en praktische handvatten en informatie mee te geven, zodat zij tijdig gevallen van kindermishandeling en huiselijk geweld kunnen signaleren en hierop adequaat kunnen reageren.

Kindermishandeling is een vorm van huiselijk geweld. Wij vinden het belangrijk om kindermishandeling apart toe te lichten, omdat kinderen extra kwetsbaar en afhankelijk zijn. Wettelijk gezien zijn er daardoor ook iets meer (dwang)mogelijkheden rondom het aanpakken van kindermishandeling in vergelijking met de aanpak van huiselijk geweld. In de praktijk zien wij dat er bij huiselijk geweld niet altijd ook aandacht is voor eventuele aanwezige kinderen en wat zij meekrijgen van dit geweld. Wij hopen bij hulpverleners het bewustzijn te vergroten, zodat er bij elke vorm van geweld binnen een gezin met kinderen ook altijd aandacht is voor hen en dat er expliciet bekeken wordt hoe het met ze gaat. Zowel het 'direct' slachtoffer zijn van huiselijk geweld als het getuige zijn van huiselijk geweld laat zijn sporen na (zie hoofdstuk 1 en 3). Beide worden daarom aangemerkt als kindermishandeling.

In dit boek gaan we in op wat kindermishandeling en huiselijk geweld zijn en op de signalen die op kindermishandeling en huiselijk geweld kunnen duiden. Ook bespreken we hoe je als beroepskracht omgaat met signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld. Hierbij behandelen we wat hierover wettelijk is vastgelegd, maar ook wat in de praktijk belangrijk en/of zinvol is gebleken. We gaan in op stappen die je als beroepskracht na signalering moet nemen en welke besluiten daarop kunnen volgen. Er kan bijvoorbeeld besloten worden dat je als beroepskracht zelf hulp gaat geven aan je cliënt of dat voor hem organiseert, dat je je cliënt doorverwijst naar de juiste instantie of dat je een melding gaat doen bij Veilig Thuis. Ook kan besloten worden dat er toch geen sprake is van een geweldsituatie en dat er geen verdere hulp nodig is.

Om kindermishandeling en huiselijk geweld goed te kunnen signaleren en om je cliënt goed te kunnen helpen, is het ook van belang dat je meer inzicht hebt in de gevolgen ervan en in het ontstaan en voortbestaan van geweldsituaties/

geweldrelaties. Weten hoe je het gesprek met (vermoedelijke) slachtoffers en daders aangaat, is eveneens erg belangrijk. In ons boek besteden we daarom ook aandacht aan deze aspecten. Om je cliënt goed bij te kunnen staan, vinden wij het tevens nodig dat je als beroepskracht weet hoe de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld er in Nederland uitziet en dat je een idee hebt van de hulp die er is voor slachtoffers en daders van kindermishandeling en huiselijk geweld. Ook dit komt daarom aan bod in ons boek.

Dit is de derde druk van *Handelen bij kindermishandeling en huiselijk geweld*. Deze derde druk bevat de meest recente cijfers en inzichten rondom kindermishandeling en huiselijk geweld (inclusief seksueel misbruik, ouderenmishandeling, eergeerelateerd geweld en loverboyproblematiek). Tevens hebben wij de recente ontwikkelingen in de aanpak en hulpverlening rondom kindermishandeling en huiselijk geweld verwerkt alsook de relevante veranderingen op het gebied van (jeugd)zorg en maatschappelijke ondersteuning. Dit betreft onder andere de verantwoordelijkheid van gemeenten, de inzet van (sociaal) wijk-/buurteams, de taken van Veilig Thuis en gecertificeerde instellingen en het toevoegen van een afwegingskader aan de verplichte meldcode. Hiernaast bevat deze derde druk nieuwe werkcasussen die de docent in de les kan gebruiken of waar de hulpverlener zelf mee aan de slag kan.

Inhoud van dit boek

In hoofdstuk 1, *Kindermishandeling*, bespreken we wat kindermishandeling is, welke vormen het aan kan nemen en welke factoren een rol kunnen spelen bij het wel of niet ontstaan ervan. We staan uitgebreid stil bij seksueel misbruik en omschrijven ook kort een specifieke vorm van kindermishandeling, het syndroom van Münchhausen by proxy.

In hoofdstuk 2, *Huiselijk geweld*, bespreken we wat huiselijk geweld is, welke vormen er zijn, welke uitingen het aan kan nemen en hoe het kan ontstaan en blijven bestaan.

In hoofdstuk 3, *Gevolgen en signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld*, gaan we in op de mogelijke gevolgen van kindermishandeling en huiselijk geweld (voor kinderen en volwassen slachtoffers) en welke signalen erop kunnen wijzen dat er (mogelijk) sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld. We behandelen de gevolgen en de signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld in één hoofdstuk, omdat de signalen die erop kunnen wijzen dat er (mogelijk) sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld veelal de waarneembare uitingen zijn van de gevolgen van het geweld.

Eergeerelateerd geweld is een heel specifieke vorm van geweld binnen de huiselijke kring. Het heeft overeenkomsten met andere vormen van huiselijk geweld,

maar ook duidelijke verschillen, onder andere met betrekking tot het ontstaan en het verloop ervan. We behandelen deze specifieke vorm van geweld binnen de huiselijke kring daarom in een apart hoofdstuk. In hoofdstuk 4 gaan we in op wat eengerelateerd geweld is, welke vormen het aan kan nemen (preventieve en eer zuiverende maatregelen), wat de gevolgen kunnen zijn en wat de overeenkomsten en verschillen zijn met huiselijk geweld.

Ook loverboyproblematiek is een specifieke vorm van relationeel/huiselijk geweld en daarom wordt dit probleem eveneens in een apart hoofdstuk behandeld. Ook hierbij geldt dat onder andere het ontstaan en verloop van loverboyproblematiek anders zijn dan bij andere vormen van huiselijk geweld. In hoofdstuk 5, *Loverboyproblematiek*, bespreken we wat loverboyproblematiek is, hoe loverboys te werk gaan, wat de gevolgen kunnen zijn en wat het belang is van familie en vrienden.

In hoofdstuk 6, *Aanpak in Nederland bij kindermishandeling en huiselijk geweld*, bespreken we de huidige landelijke aanpak bij kindermishandeling en huiselijk geweld vanuit de hulpverlening, politie en justitie en gaan we na op welke gebieden er hulpverlening wordt ingezet (per 1 januari 2015 hebben hierin grote veranderingen plaatsgevonden). We gaan ook in op wat cultuursensitief werken betekent en behandelen de aanpak in Nederland wanneer het gaat om eengerelateerd geweld en loverboyproblematiek.

Een belangrijk onderdeel van de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld in Nederland is de verplichte meldcode. De verplichte meldcode is een protocol van handelen met een stappenplan. Sinds 2013 is het werken hiermee verplicht binnen zorg- en hulpverleningsinstanties. In hoofdstuk 7, *De verplichte meldcode*, gaan we in op wat de verplichte meldcode inhoudt en uit welke stappen deze bestaat. Ook bespreken we de meest recente veranderingen hierin en gaan we in op jouw plichten en rechten als hulpverlener.

In hoofdstuk 8, *Omgaan met en bespreken van signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld*, behandelen we hoe je omgaat met (mogelijke) signalen van kindermishandeling of huiselijk geweld en waar je op moet letten wanneer je in gesprek gaat met slachtoffers en daders van huiselijk geweld of kindermishandeling.

We beschrijven in hoofdstuk 9, *Gebruikte methodieken in Nederland*, kort een aantal belangrijke methodieken/benaderingen die in Nederland gebruikt worden bij de aanpak van en hulpverlening bij kindermishandeling en huiselijk geweld, zodat je een idee en basis hebt voor wanneer je zelf in de praktijk aan de slag gaat. We behandelen onder andere systeemgerichte hulpverlening, de Deltamethode, Signs of Safety en 1Gezin1Plan.

In hoofdstuk 10, *Schakels in de zorgketen I: gemeenten, CJG, Jeugdbescherming, Veilig Thuis, RvdK, politie en justitie*, en hoofdstuk 11, *Schakels in de zorgketen II: GGD, AMW, jeugdzorg & opvoedhulp, GGz & verslavingszorg*, bespreken we de belangrijkste landelijke schakels in de zorgketen bij de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld. We bespreken onder andere de rol van gemeenten, Veilig Thuis, jeugdbescherming, politie en justitie, algemeen maatschappelijk werk, gespecialiseerde jeugdzorg en de geestelijke gezondheidszorg.

In hoofdstuk 10 en 11 beschouwen we belangrijke organisaties/schakels in de zorgketen. In hoofdstuk 12, *Hulpverlening – belangrijke organisaties in het veld*, noemen we nog een aantal specifieke belangrijke organisaties die landelijk betrokken zijn, vooral bij de hulpverlening bij kindermishandeling en huiselijk geweld, zoals MEE, De Waag, het blijf-van-mijn-lijfhuis en het Kinder- en Jeugdtraumacentrum. Dit zal je een globaal idee geven van welke verdere hulp er voor je cliënt mogelijk is.

In hoofdstuk 13, *Hulpverlening – voorbeelden van concrete hulpmogelijkheden of interventies*, beschrijven we daarnaast kort een aantal concrete hulpmogelijkheden/interventies die in de praktijk gebruikt worden om je een breder/beter idee te geven hoe de hulp eruit kan zien. We noemen preventieve interventies (ter voorkoming in eerste instantie en ter voorkoming van herhaling) en behandelende interventies.

In ons laatste hoofdstuk, hoofdstuk 14, *Werkcasussen*, hebben we drie werkcasussen opgenomen waarin de inhoud van het boek aan de orde komt. Deze werkcasussen kunnen door de docent gebruikt worden in de les of je kunt er als hulpverlener of student zelf mee aan de slag gaan.

Tot slot hebben we enkele bijlagen opgenomen die je in de praktijk kunnen helpen bij het signaleren van kindermishandeling en huiselijk geweld en bij het snel en adequaat handelen daarbij. Deze bijlagen bestaan uit ontwikkelingschema's voor kinderen/jongeren, een kort overzicht van belangrijke luistervaardigheden en een voorbeeldstappenplan van de verplichte meldcode.

Op www.handelenbijkindermishandelingenhuiselijkgeweld.nl, de website bij dit boek, zijn meer werkcasussen te vinden. Daarnaast vind je er ook de video's en de links waarnaar we in de tekst verwijzen.

Beroepshouding en competenties

Voordat we verdergaan met de zojuist besproken inhoud van het boek, willen we je eerst iets vertellen over de beroepshouding en competenties die je volgens ons als beroepskracht/zorgprofessional nodig hebt bij het werken met kinde-

ren en gezinnen waarin sprake kan zijn van kindermishandeling of huiselijk geweld.

Voor een goede beroepshouding bij het werken met kinderen bij wie en gezinnen waarin sprake kan zijn van kindermishandeling of huiselijk geweld, moet je je als hulpverlener bewust zijn van je eigen kunnen/kwaliteiten ten aanzien van hulpverlening aan volwassenen, kinderen en/of ouders die te maken hebben met mishandeling. Stel jezelf de vraag of je affiniteit hebt met volwassenen en kinderen die mishandeld worden en/of met ouders die mishandelen. Het is belangrijk om zeker te weten of je ook werkelijk kunt en wilt omgaan met deze doelgroep. Voor een goede beroepshouding is ook nodig dat je je er als hulpverlener bewust van bent dat veel slachtoffers en zeker kinderen die mishandeld worden (meestal) afhankelijk zijn van hulpverleners om de mishandeling te doen stoppen. Veel slachtoffers zullen niet altijd zelf aangeven dat ze mishandeld worden. Ze hebben vaak tegenstrijdige gevoelens van liefde, angst, schaamte en haat. Kinderen zijn daarnaast vaak erg loyaal aan hun ouders.

Voor een goede beroepshouding moet je in staat zijn verantwoordelijkheid te nemen. Je kunt sturend zijn, maar je bent niet solistisch. Het nemen van verantwoordelijkheid betekent dat je actief handelt in het belang van het slachtoffer, maar ook in het belang van het gezin. Het is noodzakelijk dat je kunt samenwerken. Ook moet je ervan overtuigd zijn dat kindermishandeling en huiselijk geweld onacceptabel zijn. Deze overtuiging heeft te maken met je eigen visie op mishandeling en de wet (voor de specifieke wetteksten verwijzen wij je naar het Wetboek van Strafrecht). Voor een goede beroepshouding moet je je eigen waarden en normen kennen. Waar liggen voor jou de grenzen bij mishandeling? Wat is je eigen tolerantiegrens? Vind je slaan bijvoorbeeld minder erg dan seksueel misbruik?

Bij je beroepshouding hoort ook dat je je bewust bent van je eigen socialisatie en van eventuele belemmeringen die voortkomen uit die socialisatie. Welke achtergrond heb je zelf? Uit wat voor gezin kom je? Ben je zelf opgegroeid met mishandeling waardoor je belemmerd bent? Welke normen en waarden heb je vanuit je eigen opvoeding en/of cultuur meegekregen? Je dient je ook bewust te zijn van je eigen objectiviteit dan wel subjectiviteit, vooroordelen enzovoort. Je kunt worden beïnvloed, waardoor je niet meer in staat bent objectief te reageren. Tot slot is het van belang dat je je bewust bent van je mogelijke handelingsverlegenheid. Handelingsverlegenheid betekent dat je te lang aarzelt of verzaakt om te handelen bij signalen van huiselijk geweld of kindermishandeling omdat je bijvoorbeeld niet zeker bent/denkt te zijn over wat je moet doen of bang bent om een verkeerde beslissing te nemen. Handelingsverlegenheid uit zich in gevoelens van incompetentie, onzekerheid, onmacht en stress. Het niet adequaat handelen bij een (vermoeden van) kindermishandeling en huiselijk geweld kan echter tot ernstige gevolgen leiden voor het kind. Adequaat handelen en beslissingen en stappen durven te nemen zijn in zo'n geval daarom erg

belangrijk. Je handelingsverlegenheid neemt af en kan zelfs verdwijnen als je beschikt over voldoende kennis, vaardigheden en zelfvertrouwen om (een vermoeden van) kindermishandeling en huiselijk geweld te bespreken.

Nu we weten wat we onder een goede beroepshouding verstaan, kunnen we ons vervolgens afvragen wat de basis is voor zo'n beroepshouding. Met andere woorden: welke vaardigheden heb je nodig voor een goede beroepshouding? Allereerst moet je je eigen competenties kunnen ontwikkelen en vergroten. Je competenties zijn gebaseerd op een combinatie van vakkennis, inzicht, vaardigheden, persoonskenmerken, houding en ervaring. Heb je het vermogen om passend te handelen bij in jouw beroep voorkomende problemen en situaties? Dit kan betekenen dat je flexibel kunt zijn, maar dat je soms ook vasthoudend moet zijn. Kun je afstand en nabijheid onderscheiden? Ben je in staat wel of niet in te grijpen in bepaalde situaties?

Daarnaast moet je tijdig en effectief kunnen reageren op signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld. Je moet je een oordeel kunnen vormen over de wenselijkheid, noodzakelijkheid en mogelijkheid van verschillende interventies om mishandeling te voorkomen, te verminderen of te stoppen.

Voor een goede beroepshouding is ook vereist dat je een heldere en effectieve analyse kunt maken van situaties van kindermishandeling. Er wordt van je verwacht dat je een gedegen kennis van achtergronden van mishandeling hebt. Welke kennis heb je of heb je (nog) nodig voor je deskundigheid? Denk bijvoorbeeld aan kennis over de ontwikkeling van een kind, wetkennis en kennis over het herkennen van mishandeling. Je moet tevens beschikken over goede communicatieve vaardigheden. Je moet in staat zijn op een heldere en objectieve wijze te communiceren met slachtoffers, kinderen, ouders, daders en hulpverleners. Objectief wil overigens niet zeggen dat je geen eigen mening mag hebben over mishandeling. Daarnaast heb je goede schriftelijke vaardigheden nodig. Als hulpverlener moet je in staat zijn goede overdrachtsrapportages te schrijven.

Voor een goede beroepshouding moet je je bewust zijn van de rechten van het kind en daarvan uitgaan. Je moet je ook bewust zijn van je maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dit betekent dat je je eigen vragen over ethische, normatieve en maatschappelijke kwesties moet toetsen aan je kennis en je (toekomstige) beroepspraktijk. Vereist is ook dat je kunt omgaan met probleemgericht werken, in het bijzonder met tegenstrijdige belangen van het cliëntstelsel. Je moet zelfstandig complexe probleemsituaties kunnen analyseren en kunnen definiëren op basis van de theoretische kennis die je hebt opgedaan. Je hebt oplossingsstrategieën en inzichten ontwikkeld en toegepast, en de effectiviteit hiervan beoordeeld. Multidisciplinaire integratie is ook heel belangrijk voor een goede beroepshouding. Je moet kunnen omgaan met de kennis, houdingen,

vaardigheden en inzichten van verschillende vakinhoudelijke disciplines die gericht zijn op het beroepsmatig handelen.

Ons boek heeft als doel bij te dragen aan het ontwikkelen van de juiste beroepshouding en de vaardigheden die daarvoor nodig zijn. Als bijlage (bijlage 1) hebben we een overzicht opgenomen van de competenties die elke maatschappelijk werker/hulpverlener in het algemeen moet hebben en die hij/zij meestal meekrijgt tijdens zijn/haar opleiding. In ons boek ligt de nadruk op de volgende *competenties*:

Algemeen:

- Methodisch werken met cliënten, gezinnen en groepen.
- Werken aan persoonlijke en professionele ontwikkeling en daarbij je persoonlijke kwaliteiten en beroepskwaliteiten ontwikkelen.
- Beroepsmatig werken vanuit de organisatie en passende interventies kiezen.
- Signaleren, preventief handelen en belangen behartigen.
- Oordeel vormen en besluiten nemen.
- De situatie in kaart brengen.
- De hulpvraag verduidelijken.

Specifiek:

- Werken vanuit visie op opvoeding en ontwikkeling.
- Contact leggen en hebben met slachtoffers, ouders, jeugdigen en opvoeders.
- Systeemgericht en outreachend werken (zie hoofdstuk Methodieken).
- Zorg coördineren.
- Een veilige omgeving creëren, versterken van sociale relaties.
- Ondersteuning bij onrust en onenigheid in gezin, omgeving, buurt of instelling.

De *leerdoelen* die wij met dit boek voor ogen hebben zijn:

- Je verwerft kennis over de verschillende vormen van kindermishandeling en huiselijk geweld en inzicht in oorzaken en gevolgen.
- Je verwerft kennis over huiselijk geweld met betrekking tot kindermishandeling en huiselijk geweld.
- Je ontwikkelt vaardigheden om kindermishandeling en huiselijk geweld bespreekbaar te maken.
- Je verwerft kennis over hulpverleningsmogelijkheden en aanmeldingsprocedures van Veilig Thuis en andere instanties op het gebied van kindermishandeling en huiselijk geweld.
- Je ontwikkelt inzicht in je eigen normen en waarden ten aanzien van de verschillende vormen van kindermishandeling en huiselijk geweld en je

leert hiermee beroepsmatig om te gaan. Het doel is dat het geweld op een effectieve manier wordt aangepakt en de relatie tussen gezinsleden onderling en met de maatschappelijk werker/hulpverlener op een juiste manier voortgezet kan worden.

- Je kunt bij de casuïstiek aangeven wat er aan de hand is en een plan van aanpak opstellen.
- Je kunt thematiseren en als kritisch toekomstig professional kijken naar de uitoefening van het vak.
- Je krijgt inzicht in en leert omgaan met culturele, levensbeschouwelijke, genderspecifieke en seksuele diversiteit in de maatschappij.
- Je bent in staat om in je werk bewust en systematisch rekening te houden met het unieke referentiekader van het slachtoffer, de dader, de jeugdige, opvoeders en/of het systeem, dat door cultuur en/of seksuele voorkeur kan afwijken van het algemene beeld, zodat ongewenste machtsverhoudingen worden voorkomen en er een optimale aansluiting van de hulpverlening is bij alle betrokkenen en het systeem.
- Je leert omgaan met verbaal geweld en agressief gedrag waardoor je in staat bent op respectvolle en duidelijke wijze op te treden bij verbaal geweld en agressief gedrag, zodat situaties niet escaleren, je professionele grenzen niet worden overschreden en problemen kunnen worden voorkomen.

Als je als beroepskracht/zorgprofessional, in het bijzonder als aankomend of beginnend maatschappelijk werker of hulpverlener, met behulp van dit boek beter en tijdig gevallen van kindermishandeling en huiselijk geweld kunt signaleren en daar snel en adequaat op kunt reageren, hebben wij ons boek niet voor niets geschreven.

Linda Douma en Medi Hoes

Kindermishandeling

1

Casus

Sander

Op de kinderopvang waar ik werk zit een tweejarig jongetje, Sander. Elke dag wordt hij 's ochtends door zijn vader gebracht. Zijn vader stapt uit, pakt Sander uit de auto en overhandigt hem direct aan ons, waarna hij snel weer vertrekt. Hij zegt geen gedag tegen Sander en geeft hem geen knuffel. Aan het eind van de dag haalt hij Sander net zo snel weer op en stelt hij geen vragen aan ons over hoe het gegaan is. Sanders moeder heb ik maar een paar keer gezien. Elke dag heeft Sander een volle luier en nog etensresten op zijn gezicht zitten. Hij heeft elke dag hetzelfde rompertje, broek en T-shirt aan en stinkt geregeld. Wij geven hem op de kinderopvang dan een bad. Op de kinderopvang is Sander een vrij rustige jongen maar vrolijk, en hij speelt leuk met de andere kinderen. Hij laat wel makkelijk speelgoed van zich afpakken. Is hier misschien sprake van kindermishandeling?

Na het lezen van dit hoofdstuk kun je beter antwoord geven op de vraag of er in het geval van de tweejarige Sander (vermoedelijk) sprake is van kindermishandeling. We bespreken wat kindermishandeling is (§1.1), waar en hoe vaak het in Nederland voorkomt (§1.2), welke vormen het aan kan nemen (§1.3), welke factoren een rol kunnen spelen bij het ontstaan van kindermishandeling (§1.4) en welke factoren daarbij juist beschermend kunnen werken (§1.5). Tot slot behandelen we kort een specifieke vorm van kindermishandeling, het syndroom van Münchhausen by proxy (§1.6).

1.1 Wat is kindermishandeling?

Wanneer een kind te maken krijgt met een situatie of handelen waarmee de veiligheid en ontwikkeling van het kind niet gewaarborgd wordt, spreken we van kindermishandeling.

Kindermishandeling is elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel. (Jeugdwet 2015)

Het is belangrijk om hierbij expliciet te benoemen dat dus niet alleen de ouders zich schuldig kunnen maken aan kindermishandeling, maar dat ook andere

personen die nauw betrokken zijn bij het kind plegers kunnen zijn en daarvoor strafbaar zijn. Dit is niet altijd zo geweest. Het kan hierbij gaan om personen die het kind vanuit de persoonlijke omgeving kent, zoals andere familieleden of een goede vriend van de familie, maar ook om personen die vanuit hun beroep contact hebben met het kind, zoals een sportleraar, arts of speeltuinmedewerker. Kindermishandeling is een vorm van huiselijk geweld. Ook een kind getuige laten zijn van huiselijk geweld, bijvoorbeeld van geweld tussen ouders of de mishandeling van een broer of zus, is een vorm van kindermishandeling. Hierbij is het daadwerkelijk zien van het geweld schadelijk, maar ook het horen ervan en het getuige zijn van bedreigingen laten hun sporen na. Soms is het enkel horen van het geweld zelfs schadelijker dan het (ook) zien ervan, omdat kinderen daarbij geen enkele context hebben waarin ze het kunnen plaatsen en niet zien dat bepaalde bedreigingen niet daadwerkelijk uitgevoerd worden. Een bedreiging met bijvoorbeeld de dood kan hierdoor nóg meer overkomen als iets wat echt gaat gebeuren en kan zeer beangstigend zijn voor het kind. Wanneer een ouder jou vertelt dat zijn/haar kinderen al slapen als zij ruzie hebben en het daarom wel meevalt met de invloed ervan op de kinderen, kun je dus aangeven dat dat net zo schadelijk is. Kinderen kunnen daarnaast ook getuige zijn van het geweld en de gevolgen ervan ondervinden omdat ze bijvoorbeeld tussenbeide moeten komen, verwondingen bij het slachtoffer zien, deze verwondingen moeten verzorgen, naar het ziekenhuis moeten gaan, de ravage in de kamer moeten opruimen, geconfronteerd worden met politie en hulpverleners, moeten verhuizen als gevolg van het geweld of een ouder, broer of zus moeten missen.

1.2 Waar komt kindermishandeling voor en hoe vaak?

Kindermishandeling komt voor in alle families, culturen, plaatsen en wijken. Het wordt gepleegd door jonge en oudere ouders, arme en rijke mensen, in achtergestelde en welvarende buurten en in individualistische en collectivistische culturen. De schatting van het aantal mishandelde kinderen in Nederland ligt tussen de 90.000 en 127.000, oftewel 26 tot 37 per 1000 kinderen in Nederland zijn slachtoffer van kindermishandeling. Dit zijn echter alleen de gevallen die ook werkelijk door professionals zijn gesignaleerd. Het is daarmee waarschijnlijk dat dit cijfer een onderschatting is van het ware probleem. Jaarlijks overlijden er 50 tot 80 kinderen als gevolg van kindermishandeling.

1.3 Vormen van kindermishandeling

Er zijn verschillende vormen van kindermishandeling: mishandeling (§1.3.1), verwaarlozing (§1.3.2) en seksueel misbruik (§1.3.3).

1.3.1 Mishandeling

Lichamelijke mishandeling

Onder lichamelijke mishandeling wordt het toebrengen van verwondingen door het gebruik van fysiek geweld verstaan, zoals slaan, schoppen, knijpen, snijden, krabben, branden, verstikken en het kind door elkaar schudden (*shaken infant syndrome*). Ook besnijdenis van meisjes, 'vrouwelijke genitale verminking', valt onder lichamelijke mishandeling. Sinds 1 februari 2006 is een besnijdenis die inwoners van Nederland buiten Nederland (laten) uitvoeren eveneens strafbaar.

Psychische of emotionele mishandeling

Hieronder verstaan we het stelselmatig vernederen, kleineren, pesten, bang maken, schreeuwen, schelden, bedreigen met geweld, negeren, achterstellen, verbieden met anderen om te gaan en het stellen van eisen waaraan het kind niet kan voldoen. Ook het getuige zijn van huiselijk geweld valt onder psychische/emotionele mishandeling.

1.3.2 Verwaarlozing

Lichamelijke verwaarlozing

Bij lichamelijke verwaarlozing wordt het kind onthouden wat het voor zijn lichamelijke gezondheid en ontwikkeling nodig heeft, zoals goede voeding (te weinig, te veel, ongezond, te gezond etc.), voldoende kleding, voldoende slaap, goede hygiëne en de benodigde medische verzorging.

Psychische of emotionele verwaarlozing

Bij deze vorm van kindermishandeling wordt het kind onthouden wat het voor zijn geestelijke gezondheid en ontwikkeling nodig heeft, zoals aandacht, respect, veiligheid, scholing, contact, warmte, liefde, genegenheid, (positieve) bevestiging en eventuele benodigde psychische hulp.

Pedagogische verwaarlozing

Hierbij nemen ouders de taak van opvoeden met de bijbehorende verantwoordelijkheden om het kind in zijn ontwikkeling adequaat te ondersteunen en te stimuleren onvoldoende op zich. Ze stellen bijvoorbeeld geen of te veel grenzen, verwennen het kind (al dan niet ter compensatie van gebrek aan aandacht of aanwezigheid), tonen geen interesse in de leefwereld en interesses van het kind, geven het kind te veel/volwassen taken of verantwoordelijkheden en zijn thuis weinig aanwezig of beschikbaar (zowel fysiek als emotioneel). Het verschil tussen emotionele en pedagogische verwaarlozing is niet heel scherp. Er zijn duidelijke overeenkomsten en de twee hangen nauw met elkaar samen. Daarnaast kan pedagogische verwaarlozing ook leiden tot lichamelijke verwaarlozing.

1.3.3 Seksueel misbruik

Seksueel misbruik is het verrichten van seksuele handelingen bij of met het kind die niet passen bij diens leeftijd of ontwikkeling of waaraan het kind zich niet kan onttrekken. Dit gaat van het betasten van het lichaam tot verkrachting en komt voor bij kinderen van alle leeftijden. Ook het tonen van pornografisch materiaal aan een kind valt onder seksueel misbruik.

Vaak is sprake van een afhankelijkheidsrelatie tussen de dader en het minderjarige slachtoffer, bijvoorbeeld bij seksueel misbruik binnen het gezin of misbruik binnen een jeugdzorginstelling. Seksueel geweld tegen kinderen binnen zulke situaties is een vorm van kindermishandeling. Ook seksueel geweld en/of grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen of jongeren onderling is een vorm van kindermishandeling.

In Nederland is seksueel contact met een kind strafbaar. De Nederlandse overheid heeft op 31 december 2014 een 'aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik' in werking laten treden. Deze aanwijzing legt de nadruk op waarheidsvinding en een professionele bejegening van aangevers en andere betrokkenen bij zedenzaken. Vanaf 31 december 2014 wordt niet meer gesproken over 'slachtoffer' maar over 'aangever'.

De Nederlandse wet maakt onderscheid tussen seksueel misbruik in de relationele sfeer en seksueel misbruik waarbij verdachte en aangever elkaar niet kennen. In ons boek hebben we ons beperkt tot seksueel misbruik in de relationele

sfeer. Hierbij worden die vormen van misbruik bedoeld, waarbij seksuele handelingen plaatsvinden onder dwang of geweld of in een afhankelijkheidsrelatie.

1.4 Hoe ontstaat kindermishandeling? Achtergrond en risicofactoren gezin

Er is geen eenduidige oorzaak te noemen van kindermishandeling. Verschillende factoren kunnen ertoe leiden en vaak gaat het om een combinatie van deze factoren. In veel gevallen zien we dat onwetendheid en gevoelens van (pedagogische) onmacht een rol spelen. Er zijn een aantal risicofactoren en omstandigheden die de kans op kindermishandeling binnen het gezin vergroten. Deze kunnen liggen bij de ouders als persoon of in hun manier van opvoeden. Ook kunnen bepaalde factoren bij het kind het risico op kindermishandeling vergroten. Daarnaast kunnen externe of situationele problemen meespelen doordat deze (extra) stress opleveren en de zorg voor het gezin zwaarder kunnen maken, zoals financiële problemen, problemen tussen ouders, werkloosheid, meerdere kinderen met problematiek in het gezin, een verhuizing, ziek worden van een ouder, mantelzorg moeten bieden of het overlijden van een dierbaar persoon.

1.4.1 Factoren ouders en opvoeding

Ouders die als kind zelf zijn mishandeld gaan vaker over tot kindermishandeling. Onderzoek wijst uit dat een derde van mishandelde kinderen er later

zelf toe overgaat. Dit komt voor een groot deel omdat zij geen ander voorbeeld hebben gehad dan een mishandelend voorbeeld en omdat het gebruik van geweld om met problemen en moeilijke situaties om te gaan het enige is wat zij kennen. Een dergelijke jeugd heeft een sterke invloed op het gedrag van deze ouders en op de verwachtingen en ideeën die zij hebben met betrekking tot het ouderschap, kinderen en opvoeden. Twee derde van de mishandelde kinderen gaat later echter niet zelf mishandelen, dus dit is zeker geen vastliggend gevolg. Vaak is het daarbij belangrijk dat er iets tegenover de gewelddadige ervaringen uit de jeugd geboden wordt, zoals een positief voorbeeld in de omgeving, het vergroten van de kennis over huiselijk geweld en kindermishandeling en de effecten daarvan of het vinden van een goede, ondersteunende partner. Ouders die mishandelen, zijn niet altijd zelf ook het slachtoffer geweest van kindermishandeling. Soms zijn zij echter wel op andere manieren het slachtoffer (geweest) van huiselijk geweld, bijvoorbeeld in een eerdere of huidige (partner)relaties, maar ook dit hoeft niet altijd het geval te zijn. Maar ook ouders zonder een achtergrond van geweld kunnen zich schuldig maken aan kindermishandeling.

Ouders die mishandelen, sturen en straffen hun kinderen vaak niet op een corrigerende manier. Zij leggen hun niet uit waarom zij bepaald gedrag niet mogen vertonen en leren ze niet hoe ze zich wel zouden moeten gedragen, maar sturen en straffen op een hardhandige en strenge manier door psychisch en/of fysiek geweld te gebruiken en door hun noodzakelijke (levens)behoeften te ontzeggen. Ook worden regels vaak niet van tevoren duidelijk aangegeven en uitgelegd maar pas achteraf en wordt er geen of weinig gebruikgemaakt van andere, niet-gewelddadige straffen (bijvoorbeeld het instellen van een 'time-out'). Het komt tevens voor dat ouders mishandelen door totaal geen regels en grenzen aan te geven of hier inconsequent mee om te gaan, waardoor het kind helemaal niet gecorrigeerd wordt of onduidelijke en wisselende signalen krijgt. Ouders die mishandelen, benaderen hun kind vaak niet positief en staan niet stil bij wat het kind doet. Zij reageren nauwelijks op positief gedrag, en geven geen complimenten om positief gedrag, vaardigheden en het zelfbeeld te bevorderen. Zij staan vooral stil bij negatief gedrag, hebben alleen maar negatieve kritiek en geven hun kind vaak het gevoel dat het zich bewust 'verkeerd' gedraagt om daarmee de ouders dwars te zitten. Er zijn ouders die elk gedrag van het kind als ongewenst zien en daarop continu negatief reageren. Het komt ook vaak voor dat ouders te hoge of te lage verwachtingen van het kind hebben omtrent zijn capaciteiten, waarmee het overvraagd of juist onvoldoende gestimuleerd wordt. Beide staan de ontwikkeling van het kind in de weg. Sommige ouders zijn niet in staat om aan te sluiten bij wat hun kind op emotioneel gebied nodig heeft. We zien ook dat ouders hun kind mishandelen omdat zij hun kind niet kunnen begeleiden in de groei naar een evenwichtig persoon, maar het beperken in zijn ontwikkeling door bijvoorbeeld overbescherming.

Sommige ouders hebben (door hun jeugd) onrealistische verwachtingen van wat hun kind voor hen kan betekenen. Het kind heeft dan de taak om de tekor-

ten goed te maken die zij zelf in hun jeugd hebben ervaren. Zij verwachten bijvoorbeeld de aandacht en liefde die zij niet hebben gekregen, een verwachting waaraan het kind natuurlijk niet kan voldoen. Ouders voelen zich hierdoor soms tekortgedaan en reageren dit af op het kind. Het komt ook voor dat ouders (door hun jeugd) een negatief zelfbeeld hebben. Het kind heeft dan de taak om dat zelfbeeld te verbeteren. Dit kan bijvoorbeeld doordat het succesvol is en het goed doet. Om dit te bereiken wordt het echter vaak 'gepusht' en overvraagd. Een negatief zelfbeeld kan er ook aan bijdragen dat ouders depressieve klachten hebben, waardoor ze minder beschikbaar zijn voor het kind, zowel emotioneel als vaak ook praktisch gezien. Erg jonge ouders hebben soms een labiele, onvolwassen persoonlijkheidsstructuur en zijn nog niet toe aan de verantwoordelijkheid die een eigen kind vraagt.

Ouders die verslaafd zijn aan alcohol en/of drugs gaan vaker over tot mishandeling. De verslaving kan een gebrekkige impulscontrole tot gevolg hebben, wat zich uit in agressief, bedreigend en ontremd gedrag. Daarnaast is er vaak sprake van verwaarlozing op meerdere vlakken. Ook bij ouders met een psychiatrische stoornis of psychische problematiek is er vaker sprake van kindermishandeling en verwaarlozing. Hierbij spelen veelal bepaalde persoons- en gedragskenmerken mee die bij een stoornis horen. Het kan bijvoorbeeld gaan om agressief en impulsief gedrag, maar ook om onvoldoende overzicht kunnen bewaren of onvoldoende sensitief reageren op het kind. Zowel bij verslavings- als bij psychiatrische problematiek speelt ook mee dat de ouders zich vaak omgeven met soortgelijken, wat tot een onveilige omgeving voor het kind kan leiden. Daarnaast is er vaak sprake van onvermogen om pedagogische kennis en vaardigheden tot zich te nemen en voldoende goed toe te passen. Om dezelfde reden kan een lage intelligentie eveneens een risicofactor zijn. Soms belasten ouders hun kind met zorgen die niet passen bij zijn leeftijd. Ook komt het voor dat ze hun kind belasten met taken, bijvoorbeeld in het huishouden, die niet bij zijn leeftijd passen. Ouders zijn soms angstig en krampachtig bij het verzorgen van hun kind. Ze raken snel geïrriteerd en overbezorgd als het huult of niet wil eten. Ook deze houding kan leiden tot mishandeling.

1.4.2 *Factoren kind*

Een aantal factoren die bij het kind al vanaf de geboorte aanwezig zijn, kan zijn opvoeding bemoeilijken of het moeilijker maken voor het kind om te voldoen aan de verwachtingen van zijn ouders. Hierdoor kunnen deze factoren het risico op kindermishandeling vergroten. Het kind kan bijvoorbeeld te vroeg zijn geboren, een te laag geboortegewicht hebben gehad of geboren zijn met verslavingsproblematiek. Daarnaast kan het kind lichamelijk en/of verstandelijk gehandicapt zijn, psychiatrische of persoonlijkheidsproblematiek of een ontwikkelingsstoornis hebben, zoals ADHD, een autismespectrumstoornis of dyslexie. Ook kan het een moeilijk karakter/temperament hebben.

1.5 Beschermende factoren

Naast risicofactoren zijn er ook een aantal beschermende factoren te noemen die mogelijk enig tegenwicht kunnen bieden en die de ernst van de situatie en van de gevolgen enigszins kunnen verminderen. Het kan bijvoorbeeld beschermend werken als de ouder die het geweld pleegt een harmonieuze relatie heeft met een ondersteunende partner en deze zich bewust is van de eigen jeugdervaringen en de invloed daarvan op het eigen handelen als opvoeder. Het tonen van warmte en affectie door de ouder en het krijgen van praktische en emotionele steun vanuit het sociale netwerk zijn eveneens beschermende factoren. Er zijn ook factoren bij het kind die beschermend kunnen werken, zoals positieve zelfwaardering, zelfvertrouwen, een bovengemiddelde intelligentie, goede interpersoonlijke vaardigheden, egoveerkracht en een makkelijk temperament. Ook het hebben van een interne *locus of control* is een beschermende factor. Deze duidt op het besef dat je zelf ook kunt bijdragen aan het voorkómen en oplossen van problemen. Factoren in de omgeving (bij kindermishandeling binnen of buiten het gezin) kunnen ook beschermend werken, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van steun van het gezin en leeftijdgenoten, een goede band met de ouders, positieve interpersoonlijke relaties (met leeftijdgenoten) en een gezin met een positief probleemoplossend vermogen.

1.6 Het syndroom van Münchhausen by proxy

Een specifieke vorm van kindermishandeling is het syndroom van Münchhausen by proxy. De term Münchhausen by proxysyndroom wordt in de medische wereld toegepast wanneer bij het kind de diagnose Pediatric Condition Falsification (PCF) is gesteld. Münchhausen by proxy is een psychiatrische aandoening met waarschijnlijk een genetische component. Hierbij brengen ouders, verzorgers of familieleden het kind opzettelijk in een situatie waarin intensieve medische zorg noodzakelijk is, met het krijgen van aandacht als doel. Dit wordt bereikt door bijvoorbeeld bewust middelen aan het kind toe te dienen zodat het lichamelijk ziek wordt, of door met opzet verwondingen toe te brengen. Kernpunt hierbij is dat het kind lichamelijke symptomen worden toegebracht waarvoor het behandeld moet worden en dat de ouder aangeeft niet te weten waar deze lichamelijke symptomen vandaan komen. Er is ook sprake van Münchhausen by proxy als er medische hulp gezocht wordt voor een minderjarige op basis van onjuiste of onvolledige informatie over zijn klachten om zo het kind in de rol van patiënt te krijgen. Steeds vaker zien we dat dit laatste zich ook voordoet binnen de geestelijke gezondheidszorg en jeugdhulpverlening, waarbij de ouder allerlei hulpverleningsinstanties afgaat om hulp te vragen voor problemen die het kind volgens hem/haar zou hebben. Ook dit is een vorm van Münchhausen by proxy. In de meeste gevallen is het uitsluitend de primaire verzorger, meestal de moeder, die zich schuldig maakt aan deze vorm van kindermishandeling. Zijn/haar partner en andere familieleden zijn meestal niet (bewust) op de hoogte van het feit dat het kind met opzet ziek gemaakt wordt of dat de problemen verzonnen of overdreven worden. De primaire verzorger lijdt aan het syndroom van Münchhausen by proxy, het kind lijdt aan de gevolgen ervan. Het is voor artsen vaak lastig om het te signaleren. Dit komt onder andere omdat de informatie die zij krijgen meestal voornamelijk afkomstig is van de primaire verzorger.

Bekijk op de website bij dit boek een video waarin een slachtoffer van het Münchhausen by proxysyndroom haar verhaal doet.

Het is duidelijk dat de situatie rondom de tweejarige Sander zorgelijk is. Er lijkt sprake van lichamelijke en emotionele verwaarlozing. Op basis van de informatie die we nu hebben, is niet helder wat de ouders zelf van de situatie vinden en of er misschien andere problemen spelen. Om de juiste hulp te kunnen inzetten, is het belangrijk om meer duidelijkheid te krijgen over de thuissituatie van Sander. De stappen van de Meldcode geven hierbij duidelijke handvatten (zie hoofdstuk 7).

Literatuur

- Alink, L., Ijzendoorn, R. van, Bakermans-Kranenburg, M., Pannebakker, F., Vogels, T. & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2010. De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Attachment Research Program en TNO Child Health.
- Augeo Foundation. *Kindermishandeling*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.augeo.nl. Driebergen-Rijsenburg.
- Baeten, P. & Geurts, E. (2004). *In de schaduw van het geweld. Huiselijk geweld*. Utrecht: NIZW.
- Berk, L.E. (2012 9th edition). *Child development*. Boston MA: Pearson education, Inc.
- Bilo, R. & Oranje, A.P. (1998, 2e druk). *Het ongelukshuidje. Medische aspecten van kindermishandeling*. Zwolle: Ziekenhuis Weezenlanden.
- Bolt, A. (2017 9de druk). *Het gezin centraal. Handboek voor ambulante hulpverleners*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Douma, L., & Hoes, M. (2016). *Handelen bij kindermishandeling en huiselijk geweld. Van signalering tot besluit*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Dijkstra, S. (2008). Partnergeweld en kindermishandeling: een gespannen verhouding. *Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding*, juni 2008.
- Gezondheidsraad (2018). *De ouder-kindrelatie en jeugdtrauma's*. Den Haag. *Huiselijk geweld*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.huiselijkgeweld.nl.
- Huizing, A. (2005). 'Het helpt al dat wij benoemen wat ze hebben meegemaakt: Therapiegroep "Geweld in het gezin" voor kinderen en hun ouders'. *Tijdschrift over kindermishandeling* 19 (4), 3-7.
- Integrale Vroeghulp*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.integralevroeghulp.nl.
- Janssen, J., Wentzel, W. & Vissers, B. (2015, 3e druk). *Basisboek huiselijk geweld*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Jeugdzorg Nederland*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.jeugdzorgnederland.nl.
- De kindrombudsman*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.kinderombudsman.nl. Den Haag.
- Kinderrechtencollectief*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.kinderrechten.nl.
- Kooijman, K. & Wolzak, A. (2004). *Verkennde studie Preventie Kindermishandeling*. (In opdracht van ministerie van Justitie, directie Jeugd en Criminaliteitspreventie). Utrecht: NIZW.
- Kooijman, K., Baat, M. de en Linden, P. van der (2011). *Regionale aanpak kindermishandeling. Eindrapportage*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Lange, A. (cop. 1994). *Gedragsverandering in gezinnen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.huiselijkgeweld.nl.
- Lasher, L.J. & Sheridan, M.S. (2004). *Munchausen by Proxy. Identification, intervention, and casemanagement*. Routledge.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & ministerie van Veiligheid en Justitie (2011). *Kinderen veilig. Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016*. Den Haag. *Movisie. Huiselijk en seksueel geweld*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.movisie.nl.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014). *Op goede grond. De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag.
- Nationaal Rapporteur*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.nationaalrapporteur.nl.
- Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Kennis over Jeugd en opvoeding*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.nji.nl.
- Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Münchhausen-by-proxysyndroom*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.nji.nl.

- NPM2017: *Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, ministerie van Veiligheid en Justitie, Den Haag.
- Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (2002). *Recognizing When a Child's Injury or Illness. Portable Guides to Investigating Child Abuse*. Washington DC: US Department of Justice.
- Openbaar ministerie. *Kindermishandeling*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.om.nl.
- Openbaar ministerie. *Zeden en seksueel misbruik*. Laatst geraadpleegd juni 2019. www.om.nl.
- Overheid. *Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik*. Laatst geraadpleegd juni 2019. wetten.overheid.nl.
- Putte, E.M. van de, Teeuw, A.H., & Schooneberg, N.J. (2013). Pediatric condition falsification (PCF). In E.M. van de Putte, I.M.A. Lukkassen, I.M.B. Russel, A.H. Teeuw (eds.). *Medisch handboek kindermishandeling*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Ronan, K.R., Canoy, D.F., & Burke, K. J. (2009). 'Child maltreatment: Prevalence, risk, solutions, obstacles', *Australian Psychologist*, 44: (3), 195-213.
- Rooijen, K. van, Berg, T. & Bartelink, C. (2018). *Wat werkt bij de aanpak van kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Rooijen, K. van & Berg, T. (2010). *Risicofactoren en beschermende factoren voor kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Wolzak, A. (2012, 7e druk). *Kindermishandeling: signaleren en handelen. Basisinformatie voor mensen die werken met kinderen*. Amsterdam Uitgeverij SWP.

Deze uitgave is bedoeld voor beroepskrachten en studenten die in hun (beoogde) werkveld te maken kunnen krijgen met kinderen, volwassenen en gezinnen waarbij (vermoedelijk) sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld. Het boek biedt achtergronden, praktische handvatten en informatie zodat beroepskrachten dit tijdig kunnen signaleren en er adequaat op kunnen reageren. De vele casussen in het boek maken de theorie inzichtelijk.

In het boek komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- Wat verstaan we onder kindermishandeling en huiselijk geweld en wat zijn de oorzaken en gevolgen ervan?
- Welke signalen kunnen duiden op kindermishandeling en huiselijk geweld?
- Welke beroepshouding is nodig om deze signalen te herkennen en hoe ga je het gesprek aan met het slachtoffer en de dader?
- Welke stappen kan of moet je nemen? De (vernieuwde) Verplichte Meldcode komt hierbij ruim aan bod.
- Loverboy-problematiek en eengerelateerd geweld.
- Hulpverlening bij kindermishandeling en huiselijk geweld in Nederland.

In deze derde druk zijn de meest recente cijfers, inzichten en ontwikkelingen opgenomen met betrekking tot kindermishandeling en huiselijk geweld (inclusief seksueel misbruik, oudermishandeling, eengerelateerd geweld en loverboyproblematiek). Er is bovendien aandacht voor de verantwoordelijkheid van gemeenten, de inzet van (sociale) wijk-/ buurtteams, de taken van Veilig Thuis en gecertificeerde instellingen en het toevoegen van een afwegingskader aan de verplichte meldcode. Ook zijn er een aantal nieuwe werkcasussen opgenomen.

Op www.handelenbijkindermishandelingenhuiselijkgeweld.nl zijn extra werkcasussen, video's en achtergrondmateriaal beschikbaar. Voor docenten zijn er powerpoint-presentaties en een docentenhandleiding.

Linda Douma is sociaal psychologe en is werkzaam als onderzoeker bij GGD Flevoland en de Academische Werkplaats Jeugd & Gezondheid (VUmc), trainer bij ERMÉ en gastdocente bij de Hogeschool van Amsterdam.

Medi Hoes heeft onder andere gewerkt als teamleider bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling en bij Bureau Jeugdzorg. Zij heeft een eigen advies- en trainingsbureau op het gebied van huiselijk geweld: ERMÉ. Daarnaast is ze werkzaam als docente aan de Hogeschool van Amsterdam.

www.handelenbijkindermishandelingenhuiselijkgeweld.nl
www.boomhogeronderwijs.nl